

ГОДИНА

5
1 8 6 8**ВОЈИН**

БРОЈ

19
1. Јулија.**ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.**

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Мисли о војноме устројству (наставак). — Веројетне промене у тактици (наставак). — Руска војна снага (наставак).

Мисли о војноме устројству.

(Троши и Шангарње.)

(Наставак.)

Очевидно је дакле треба једном изићи из тих погрешака, треба склопити простија правила и дотерати их једно према другоме, олакшати јединство извршења. Но да л' се можемо тима послетцима надати, кад се сва дела — мала, средња, велика — стреме к „правителственому“ средишту, тражећи само тамо своја решења? Најништавија питања броје се да су само онда добро решена, кад су решена у војноме министарству. Нико од вршилаца, који се влашћу користи, не жели да се својом одговорношћу на коцку бади. Сви се одвицавају у уређивању (постановљать?) а за тим и у изучавању ствари, јер је јасно, да то изучавање може ићи само на рачун те одговорности, коју на се узимље онај, што решава ствар. Са свију страна питања као киша падају на министарство, притискују га и вазда га заплећу, те из тога излази, да онај, ко треба да управља товаром, сам га вуче.

Мисли, које овде Троши изложи, треба да су познате нашим читаоцима. И наше (руско) војно министарство, беше у овакоме положају, пре него што се заведе окружна система. Шта је друго изазвало окружну систему, ако не крајња потреба да се централна управа ослободи од свију административних стварица, и дати јој наизад прилике да може **управљати** стварима? Из речи Троши-а, читаоци могу такође видети, колико је наша окружна система копија или подражање Вранцуске, а и да ли је излишан (прем да би издржање много коштало) **кодификационски комитет**, који у једно склапа све старе и нове положаје.

За тим Троши прелази на попуњавање (комплектовање) војске.

Закони о регрутској обавезаности, вели он, с правом се могу назвати **уредбама** (учређенија.) Они имају непосредна, моћна утицаја на интересе, жеље, нарав, и навике народа. Они рађају, потпомажу и развијају у маси дух војнички. Они га и гасе и искорењују. Ако ти закони иду лажним путем, треба ће каткад четврт века док се примети погрешка, а четврт века док се она исправи.

При питању, о рекрутима, ми се поглавито **варамо цифрама**. Са свију страна, па и у најравноличнијим формама, предлажу се земљи војске од **милиона** па још и више. Но не виде, да таква призрења воде неизбежно пропасти, јер се не ослањају на начела, што су дубоко усађена у нарави народној.

Наш рекрутски закон од 1832 године није био тако простран као пруски, који је постао под савр-

пено другим условима; но он је потпуно одговарао захтевима мира и рата. Дозвољавајући само **примедбе**, он је умекшао сурови захтев **личне службе**; но он је у исти мах осветио само начело те службе. Он је обвезивао свакога, који се хтео ослободити рекрутства, да доведе за се такво лице, које има једнаке услове способности с њиме. У овоме не бејаше **примадаба** и био је савршено **безуслован** у свему оном, што се тиче ваздашњег попуњавања људма, па ма како да су тешке околности.

1855 изађе закон са **откупима** и **дотацијом** *) а ишчезе мисао о обвезној служби. Све се поче откупљивати. Лична служба постаде само удео пролетарије и сиромаша. Цео лични састав војске стајаше готово једино на премијама и **плаћи** (копилка). **) На послетку се погледи на војничку службу толико извратише, да су почели предлагати правитељству устројство опширне системе страховања од свакојавих напасти и беда: пожара, поплаве, падања туче и **војне службе** Чудно је још, како се паравственост, уважање, и достојанство француске војске могаше да одржи у сред таквих заблуда.

Пређе најемницима не давахучин ова; сва каријера принадлежаше грађанима, који часно вршише своју дужност, у коју дођоше или коцком или од воље. Сад је нестало сваке разлике међу солдатима који бадава који за новце служе, а на име, најемници су сви наши под-официри и кандидати за офи-

*) Т. ј. дотационска каса, у коју су долазили сви откупни новци; од њих даваху премије и повишење људима, што остајашу преко обвезнога доба у служби.

**) Récule, на коју Троши неумитно виче.

цире! Под откупним законом, кадрови остареше, умираше, а они би ваљало прво да су **образовани и примерни**. Стари под-официри, очекујући премије, изиављују из нова воље на службу, закрчују младима пут ка производству и убијају им воље и ревности.

Ако Вранцуска хоће да задржи величину свога оружја, она пре свега треба да се поврати на стари закон, и отеривено упознавши своју погрешку, да од народа заиште мушких жртава, које су неопходне, ако хоће да јој војне установе дођу на онај ступањ, који данашњи век изискује.

Уз попуњавање војске, ми видимо бесконачно дуге препирке и око резерве њене. За њу има зар хиљаду начина. Но свакојачко, послушајмо шта нас светују искусни људи. Војни савет из доба реставрације говораше нам: 1) о доброј финансији; 2) о уредној материјалној страни рата; 3) о свагда спремним и изведбаним оделитим (? специјалне) родовима, војске; 4) о **ређименској организацији, основаној на кадровима и на пространо устројеним слагалиштима**, која би била кадра да младе солдате брзо скупи, подели, одене, снабде потребним стварима, наоружа их; осим овога препоручиваху **подпуно готове солддте**, који би под разним условима били код својих кућа, а за остало говораху, ослонити се на народни дух и војне способности његове.

Као што видимо, савет је определио четири основне тачке; на подробност устројства резерве, гледаше као на ствар узгредну и мање важности.

Ми се не упуштамо у расправљање теорије ал као начело дозвољавамо само једно: само ће онда моћи резерва бити практична и згодна, ако је кадра марљиво спремити подпуно готове солдате у свима редовима војске, које бој растројио буде.

Не знамо да л' би биле довољне ове старе доктрине и савети и за све положаје у којима Вранцуска бијаше у последњим догађајима; но мислимо, да су оне дужне да у свакој прилици буду ваљана основа свију начина устројства, које ми расправљамо. Она војска скупо стаје, која се у мирно доба држи у (подпуноме) сталноме комплекту оделите родове оруђија и кадар. О томе нема сумње. Ми би сами желели да одвојимо уображења оних људи, што правећи војно устројство за ратне цели, — говораху, е даровитом комбинацијом њиховом, ово ће предузеће или нимало или баш врло мало отежати буџету. А ми велимо, он ће се прекомерно претоварити. Но у таквим приликама држава је сама дужна да отворено заиште у народа неопходне жртве, мора помагати њиховим усиљавањима у исто доба помињући им стару изречицу: *qui vent la fin, vent les moyens...* *)

Сваке године војска узимље из земље 60000 до 100.000 младих људи; готово толико (изузимајући умрле) она сваке године враћа земљи. Ово измењавање има особита висока значаја, и због тога ћемо нешто рећи о једној предрасуди, која у вранцуској влада.

Ми страсно волимо старе солдате. Предања

*) Ако хоћеш што да достигнеш, мораш средстава имати. П р.

нам и књиге говоре, да само стари солдати могу смело војевати, и ми се свима силама старамо да накупимо старе солдате. Ал истина противуречи нашим погледима.

Млади људи са села и вароши, долазе у ређименту плашљиви и сетни; они имају све основне осећаје, прирасле уз срце човечије: жале за родбином, за својим милима, о селскоме или варошкоме весељу и слободи. Захтеви новог образовања чине им се тешки, и дуго, често читаву годину, не могу се с њима да помире.

За тим се стварају навике; посао им је познат нити за њих има већ тајне. Добро одевени, нахрањени, брижљиво образовани, они се почињу исправљати под оружјем већ са неким поносом. Барјак и предања о њему, приповедке другова, наредбе што им напомињу војна дела, све то силно утиче на њихово уображење, и они почињу гледати на своју ређименту као на своју кућу. У то су већ две године одслужили; они су готови и живе тако ређиментским духом. То је први ступањ зрелине и зачетак дубљег духа војнога, који се са следећом годином службе брзо развија, која се неизгладиво утврђује крајном кајвом са свима њеним наукама и страшним искуствима.

Тада се појављује стари солдат; ал' не онакав, кајвога себи представља друштвено уображење или кајвога ми начинимо, кад оставимо човека остарети под заставом, већ стари солдат — млад човек, пун снаге и смелости, који је сачувао у себи сва своја веровања и снове. Он не мисли да остане у служби после рока: њега очекује његова родбина; ал' дуж-

носне године он поштено поднесе отаџбини, слушајући као узор реда у миру, као узор самопрегорења у рату. И после одушевљене радње и стрепљиво поднешених тегиба, кад му дође време да се кући врати, он за свој труд ништа друго не тражи, осем... пасош са уверењем за добро владање.

Оваки људи, кад се на своје огњиште врате, предузимљу свој посао, жене се, добијају пород и у њ пресађују љубав к реду, прилежану и поштовању закона И допуњавање и измењивање војске овим начином јест најмоћније средство, којим се може уздићи народна наравственост.

Но нису оваки стари солдати, који под најам остају у служби. Они се одричу родбине своје и замењују је „касарном,“ те и преко воље угушују природена чувства човечијег срца и његове тежње, тако својствене грађанину. Војна је служба код њих само занат, и они се труде да га врше са што већом угодношћу за се и са што већим спокојством. Из најпре таки солдат служи доста добро, но мало по мало он постаје комотнији, срдитији лењивији, неуреднији; при том он постаје богатији и тражи угодношћу. Ако га воде у рат, он се силно брани, али не што је навикнут на војнички прах, но што се он бије кад хоће и за своје удовољство; његова је ревност неједнака, ђудљива толико, да гомила људи која пре неки дан показа чудо од јунаштва, сутра се појављује далеко испод своје важности и своје улоге.

Он постаје скептичар, неспособан за велика предузећа, за узвишена одушевљења. Главне су му мисли — на бољи комад. У њему се развија завист,

и да би постигао предмете својих жеља, он полагао снагу до улоге недостојне и непохвалне. Најопштија машина код наших старих солдата јесте пијанство, са чим, они пре свега отпочињу и чим они свршавају. Већина долази до тога, да и у непјаноме стању није савршено трезвена, наводи се у **алкохолском стању**.

Колико је правилно измењивање младих војника наравствено благотворна за земљу, толико умножавање броја старих солдата промеће се у погибао.

А старци за прве империје? Ми смо их у песмама овечали: изгледа нам с сва велика дела свршише само старци. Но боље наполеонове војске бејаху склопљене не из старих но из доста младих и искусних солдата. Кад су му војске избубиле једнородности, и показаше се два елемента: старци и новаци тад је пропала и чврстоћа војске, и колико су новаци иступали из редова због умора и немоћи да подносе трудбе, толико иза војске остајаше целе масе разбојничких стараца. За крајине 1804, после битке код Ајлау-а, у војсци се на један пут показа огромни недостатак у људима: бројали су до 60.000 из ван строја, и готово све пљачкаше! (Наставиће се.)

Веројетне промене у тактици.

(Продужење.)

Карактеристика борења мушкетираца у томе бојноме реду морала се састајати у томе, да су они у почетку борбе излазили пред копљанике и пуцали; у тренутку борбе прса у прса, они се закла-

њаху или иза кољаника у средини подубригаде, или се располагаху на крилима, која су (види цртеж) у шведској подубригади била степенито на траг повучена, и дакле, при удару лицем чинише осигурањне тачке. Поред тога расположај мушкетираца на крилима, дозвољаваше садејство ватре при нападу кољаничком. Овоме треба додати, да је пуцање из мушкета (веома споро у почетку) привукло на се сву пажњу савременух људи, не би ли се како могла уклонити та махна; ово их је толико занело, да у прво доба о корисноме пуцању и не мислише. Тако је Густафу Адолфу својим вишеком од хартије, испало за руком да од холандскога строја из 12 врста пређе на строј из 6 врста.

Са изнађењем бајонета, пушка са свим истисну коље; јер се од сад могло и пуцати и бости, те пушка и постаде једино оружје пешачко. Оваким склопом оба оружја у једно, добило се најпре то за следство, што се као потчини непосредни удар*) удару из даљине. Ово се показало и на стројевима, који се мало по мало тађе, и из бојних стројева савршено се избацују дубоки редови; а према овоме промењују се и појмови. Обоје ово достиже највиши ступаљ за време Фридрика Великога, при коме једини строј бајонета бејаше троврсна дугачка линија; једини се значај даје ватри, и Гибер у свој тактици стара се то да потврди теоријским доказима, као јединим могућим путем.

Но да се тако поведе за ватрепим дејством у

*) Т. ј. удар хладним оружјем — удару зрном. Ми држимо да је боље назвати први удар — непосредним ударом, јер овај изрек боље карактерише положај чоеека при радњи хладним оружјем.

оно доба, кад се први пут показа ма и мало али опет угодно то оружје, савршено је појамно и лежи у нарави човечијој, који се прво, вазда повлачи за новим, друго, скројен по осећају чувања самога себе, наравно даје надмоћнога значаја ономе начину бојења, при коме он мање подвргава опасности самога себе.

А кад се једном на то дошло, природно је, што обратише сву своју бригу око усавршавања средства, које су као главно узимали. Савршенство ватре, као што је речено, по садашњим појмовима, саијало се у што већој густини и брзини њеној. Прво су достигли развијеним стројем, друго брзином пуњења а и тим, што су гледали да дуго не дангубе око нишањења. Ово су последње бројали као ствар споредну, јер су говорили, да сва суштина у томе стоји, да пушке буду водоравно намештене према земљи а управо према лицу, строја. Узмимо да је ово начело савршено истинито; но начин којим га они изјављиваху бејаше погрешан: мислили су, да се могло проћи и без да изучавају људе у бојноме пуцању; а то они постизаваху кад тераху солдате да равњају кундаке при нишањењу. кад пуцаху ђорвишецима и таквим још механичким радњама, које натериваху солдата да сву своју пажњу обрати не на белегу и цел, коју треба да погоде, већ на једновременост звука пуцњева и на равнање пушака према другаревима. А заборављено је било још и то, да брзина, добијена на рачун нишањења. не увећава већ смањује дејство пуцања. У послетку добијала се жалосна пуцњава; но ово не приписиваху погрешноме начину образовања солдати, већ недо-

статку оружја. Тим се путем дошло до тога механичкога начина дејствовања, код кога се све рачунало на стројност, равњање и на мнимо дејство пуцања, при коме се од човека не тражаше ни смелости ни одушевљења; прво је било некорисно, почем се човек нигда не бораше појединце; друго такође, јер је смелост потребна за бајонет, а без ње, чинило се, могло се проћи.*)

У осталом, треба право рећи, Фридрих је предвидео, на што може повести такав ред ствари, и у упутима својим захтеваше, да бајонетом суну, ако се ватра недејствена покаже. Но то је било само појмање ствари, без да се желело да се она и оствари у пракци: са ово је требало променити систем у свему ономе, што се тицало погледа на солдата; а Фридрих је био сувише човек свога доба, да пође на такав преврат. Па то не потпомагаше и практичан захтев, јер је он имао посла са војскама, у којима је царовала та иста система и коју је при том толико очарао Фридрих, да је у битци само узрока тражила, па да уступне пред Прусима. Крајњи формализам и једностраност своје тактике, велики краљ испуњаваше својим духом, својим даром. Но лични је дар — сила преходна, и војна система само онда изиављује своје истините особине, кад се она показује без те силне и блиставе али свакојако чудне помоћи.

Сва се Европа поклонила пред том системом,

*) И по чудноватоме противуречију, у које човек често пада, бајонет се поваза као непотребан, баш онда, кад су га метули на врх цеви; док је он стајао за се, у виду колча, сваки је јасно појмао, да не може бити без хладнога оружја.

и буквално усвоји и најништавије ситнице. Један је човек појмао њену једностраност, један је разбуђивао мишљење и смелост у солдату, један је само учио, а је зрно будала а бајонет јунак, да треба пуцати ретко, али сигурно;*) но њему не бејаше суђено да се сусретне са пруском војском и да покаже истинитост својих мисли; а домаћи и земљаци му, по исконскоме обичају, находише, да је своје добро, горе од туђега рђавога. Пруски редови — развијене линије и путне колоне са пуним одстојањем, под пратњом батине, завладаше у свима јевропским војскама.

Искусство је оценило пруску систему на пољима код Аустерлица, Јене, Ауерштета и других: револуционске војске фактички доказаше, да није савесно заборављати бајонет' да је система употребе ватре на начин пруски удесна само за то, да се зрна у ветар бацају, да напад колоне бајонетом не може бити уздржан ватром из развијене линије и раскида ову коначно, т. ј. без да може више отпочети борбу; да је ватра из расутога строја јача од ватре из густога строја. Поред тога, кад се признаде колона као бојни строј, бојни се ред промеће из непрекиднога у испрекидани; у тој испрекиданој линији свакоме се појединоме начелнику бојнога дела и нарочите му резерве *) каже, шта он треба да постигне, а не по коме ће се батаљону равњати или кад ће да прекине или отпочне ма какво споредно кретање. Тај се исти дух зактева преноси и на расути строј' где се сваки човек појављује као јединица,

*) Није ваљда потребно помињати, да је то велики Суваров. Н. пр.

*) Ово се двоје зове по руски звене. Пр.

која дејствује: њему се оставља да пуца кад хоће, само нех погоди непријатеља; према тој главној цели, њему се дозвољава не само да у такоме положењу пуца, у какоме му се згодно чини, но је у неколико слободан и у својим кретањима, а не потчињен да тренутно слуша команду или знак. Свеза се по бојној линији раскида, јер делови, што су на истој линији, због даљине међусобне, не могу чинити једну целу, а заводи се друга свеза — по управноме правцу према линијама, т. ј. међу деловима бојне линије и најближим њихним поткрепљењима натраг; дакле, не бори се више линијама већ пре гомилама. међу којима постоји само ватрена свеза, помагање из даљине, место пређашње свезе, која се састајаше у механичком равнању и строгоме чувању одстојања и растојања.

И тако револуционско доба изнело је и нов начин пуцања (из расутога строја) и нов вид бојнога реда (испрекиданог),*) и наизад васкрсао је значај бајонета.

У своје доба то бејаху поразиве новости. а међу тим, у њима не бејаше ничега новог, до тога, што је хладноме оружју враћено његово пристојно место. И појамно је, да је метно дејство јаче, кад се при томе, свакоме човеку остави већа слобода, како у избору часа за пуцање, тако и у избору места према друговима. То је толико старо, да још Римљани ништа друго не чинише до то. И тако је било и биће вазда у оним војскама, у којима мисле, да се једним па ма каквим то оружјем било, не може проћи, чим се зна да је човек по нарави својој кадар туђи не-

*) Ово вреди за војске европске, назване редовне; јер оваквог чега бијаше у Срба још од вајкада. У.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

пријатеља како из далека тако и кад удари грудма о груди.

Мало по мало Јевропа прими ту тактику ако не по духу, оно бар по форми. Непрестани ратови закратише тој систему: 1) да буде освећена и развијена у правилима и упутима; 2) они у први мах беху узрок те се изгуби из вида важна једностраност у обучавању бојнога гађања, које стајаше на убеђењу, е је у мирно доба некорисно томе искуству основно учити. При оружју, из кога (као што један Вранцуз вели) ниси био сигуран да ћеш на 300 корака моћи погодити ни у трокатну зграду какву, — није никако могло бити приметне мисли о томе, да несавршенство пуцања зависи толико исто ако не више и од недостатка у изучавању. Истина је, изађе читав ред факта, која сувише јасно показиваше важност образовања у гађању, као што то на прилику Инглези у рату 1815. на шпањском полуострву' очито својим радњама доказаше; но дејство њиховога пуцања приписиваху њиховој хладнокрвности, па се смирили; као да је доста бити само хладнокрвним, да се уме нишанити и спустити ороз!

(Наставиће се.)

Руска војна снага.

(Наставак из бр. 18.)

А и најновији размер оружања — резултат тога покрета — није такође по Русију користан.

Дејствујуће војске у 1857 години главне јевропске државе имале су од прилике оволико:

Инглеска	— — — — —	50.000
Вранцуска	— — — — —	330.000
Аустрија	— — — — —	380.000
Прусија	— — — — —	280.000
		<hr/> 1,060.000

Русија без кавкаске војске и
козака — — — — 470.000

Руска према војсци свију осталих држава била
је у размеру као 1: $2\frac{1}{4}$.

Сад је пак овај размер:

Инглеска	— — — — —	90.000
Вранцуска	— — — — —	480.000
Италија	— — — — —	300.000
Северни ђермански савез	— —	520.000
Аустрија	— — — — —	485.000

Русија (не рачунећи у ратно до-
ба шест дивизија на Кавказу) 650.000

Руска дакле војска стоји према збиру осталих
у размеру као 1: $2\frac{1}{8}$.

Ако се узме у рачун још и војска јужних ђерманских земаља, која ће се на сву прилику ставити на расположење Прусии, онда је размер 1: 3. То јест, пре десетак година дејствујућа руска војска износила је скоро половину свију осталих јевропских држава, а сада и ако је знатно увећана, чини само трећину. Уз то треба још споменути, да је 1853. Русија имала флоту на црном мору, и да Турска тада ништа није значила; данас пак флоте нема, а Турска услед морске преваге знатно се оснажила.

Истина и остале јевропске државе према укупној снази Јевропе имају сада такође мање војске,

но пређе, али прилика је та тамо са свим другога значаја, јер, прво, скоро све европске државе, осим Аустрије, користиле су се и то знатно тим вихором догађаја. Уједињење Берианије, које у неколико уједињује и латинску расу, веројетно приљубиће ову тешку Француску, а тим ће се оснажити држава, која је већ за времена захватила Ницу и Савојску, и која може бити жељним оком погледа и на Берианију. Прусија је постала великом силом. Инглиска налази у новој немачкој империји такву залог својој политици, која јој дрешти руке и раздваја опасне јој противнике. Па и Аустрија заносила се варљивим маштама, али је претрпела нешто штете. Само на Русију једну једиту падају све незгодне последице европског преврата. Ослобођењем Италије Русија је у штети, што се стан заиста њој непријатељски, умножило са 200.000 војника; уједињењем Берианије изгубила је пруски савез, који јој је заклањао половину западне границе, изгубила је безбедност за у будуће с те стране и проиграла положај на Балтичком мору; пораз Аустрије, која је сада као степом од Европе одвојена, може имати ту последицу, да се искрени одношаји од 1854 год. са том државом још боље утврде. Осим тога западна Европа дотиче се сада Русије много и много више него пре, кад се меша у ствари, које су јој до пре кратког времена биле са свим непознате. О дипломатском походу за Пољску и да не говоримо; у време источне војне била је реч о Финландској, румунске кнежевине и хришћанска насеља у Турској стављена су под заштиту Европе, у поверљивим дипломатским круговима било је говора о Кавказу, и нема сумње, да фантазије неких дипломата, још и сада сматрају те земље — Кавказ — као средство, којим се може да награди Турска у случају ма каквих комбинација.

(Наставиће се.)